

Методичні матеріали щодо організації превентивного виховання в сучасній школі

**(на допомогу заступникам директорів шкіл з виховної роботи,
педагогам-організаторам)**

Сутність – комплексний цілеспрямований вплив на особистість у процесі її активної динамічної взаємодії із соціальними інструкціями, спрямованої на фізичний, психічний, державний, соціальний розвиток особистості; вироблення в неї імунітету до негативних впливів соціального оточення, профілактику і корекцію асоціальних проявів у поведінці дітей і молоді; на їх допомогу і захист

Мета (поліаспектна)

Аспекти:

Педагогічний – полягає у сформованості такої позиції особистості, яка конкретизується культурою цінностей, само актуалізацією, свідомим вибором моделей про соціальної поведінки;

Соціальний – передбачає об'єднання зусиль суб'єктів превентивної діяльності на міжгалузевому рівні, спрямованих на узгоджену і своєчасну організацію попереджувальних заходів, нейтралізацію і поступове усунення детермінант, що викликають негативні прояви;

Психологічний – передбачає диференційований індивідуальний, статево-віковий підходи до виявлення генезису деструктивних проявів у проведенні особистості й розробку науково-обґрунтованих програм соціалізації і корекції девіації;

Правовий – полягає в охороні і захисті прав особистості, формування правової культури

Принципи - Комплексності, системності, науковості, інтегрованості, мобільності, наступності, конкретності, реалістичності, естетичності

Функції :Діагностично-прогностична, корекційно-реабілітаційна, освітньо-консультативна, організаційно-методична, інтегративно-просвітницька

Завдання

- створення умов для формування позитивних якостей особистості;
- забезпечення соціально-психологічної діяльності;
- надання комплексної психолого-педагогічної та медико-соціальної допомоги неповнолітнім;
- забезпечення адекватної соціальної реабілітації неповнолітніх, які вчинили протиправні дії або зловживають психоактивними речовинами;
- сприяння виробленню інтегрованих міждисциплінарних підходів, об'єднанню зусиль різних суб'єктів превентивної роботи

Рівні превентивного виховання

- раннє або первинне (соціально-педагогічна профілактика);
- вторинне (превентивна допомога і корекція);
- третинне (адаптація, реабілітація і ресоціалізація).

Однією з складних проблем сучасної школи є проблема антисоціальної поведінки дітей та підлітків. Педагогічна практика стверджує, що серед учнів все більше стає важковиховуваних. Таку категорію дітей класифікують як діти та підлітки з нестандартною поведінкою.

Однією з головних причин появи важковиховуваних є:

- відсутність наступності в діяльності дитячого садка і батьків, що виховують дитину вдома і початкової ланки школи;
- відсутність ранньої психолого-педагогічної діагностики відхилень у поведінці;
- несвоєчасне виявлення в дитини, як позитивних так і негативних якостей;
- відсутність захисту і допомоги дитині в процесі її розвитку.

Формування особистості відбувається завдяки дій багатьох умов.

Фактори, що впливають на формування особистості важковиховуваного школяра:

- соціально-психологічні;
- джерела педагогічної занедбаності тих моральних відносин, які склались в сім'ї (мікросередовище);
- ставлення важковиховуваного до навчання, індивідуальних уроків;
- низька громадська активність і неблагополучне середовище в колективі класу, школи, конфлікти з учнями, вчителями;
- вплив негативного макросередовища;
- брак можливостей виявити свої нахили в якості діяльності, беззмістовне проведення вільного часу.

Їх можна класифікувати як соціальні та біологічні. Провідними є соціальні фактори. Педагогічно занедбані діти в переважній більшості психічно і фізично здорові. Провини та порушення дисципліни стали для них звичними, перетворились на норму поведінки. У їх стосунках з вчителями виявляється стійкий психологічний бар'єр. За своїми діями це ще не злочинці, але найменший зовнішній вплив може привести до правопорушень – і "важковиховуваний" переходить до категорії "правопорушника", а потім і злочинця.

С. Виготський, налічивши близько 150 факторів, що впливають на формування особистості, стверджував, що розвиток дитини відображає індивідуальну реакцію на умови.

Причинами відхилень у поведінці є такі фактори:

- втрата інтересу до школи;
- надзвичайно ускладнена життєва ситуація;
- несприятливе мікросоціальне середовище;
- психопатія або інші патології мозку;
- труднощі адаптації до шкільного життя (становить епізодичні прояви важковихованості, складні особливості особистості неповнолітніх).

Важливий також генетичний фактор. Вплив всіх чинників можна пояснити у взаємозв'язку, а не впливом якогось одного чинника.

Є різні типи класифікації дітей з нестандартною поведінкою.

В основу даної типізації покладено вивчення комплексу ознак, які відображають особливості середовища, в якому формується особа правопорушника, а також його духовного світу (відхилення у сфері потреб, інтересів, звичок); моральне обличчя; ставлення до провідної діяльності; статус у класному колективі; статус у групі з протиправною свідомістю; взаємозв'язок "внутрішньої готовності" і зовнішніх можливостей при виборі протиправної поведінки, ставлення до вчиненого правопорушення. Вивчаючи комплекс особистості неповнолітнього, слід звернути увагу на співвідношення тих властивостей і якостей від яких залежить поведінка учня, його успішність, можливість виховання.

На цій основі В. Оржеховська виділила такі типи школярів правопорушників, назва кожного з яких залежить від спрямованості особистості:

- конфліктно-ситуаційний з переважною позитивною спрямованістю;
- неврівноважено-ситуаційний з переважною негативною спрямованістю;
- нестійкий з переважною негативною спрямованістю;
- стійкий з негативною спрямованістю.

Вчитель повинен вміти розрізнити ці типи, щоб правильно визначити стратегію корекційної роботи.

Формування особистості першого типу відбувається у позитивному середовищі, особливості духовного світу важковиховуваних (відхилення у сфері потреб, інтересів, звичок) не викликають побоювань. У них переважають позитивні потреби в соціальному спілкуванні, потреба до праці. Є незначні спотворені матеріальні потреби. Переважають соціально-корисні інтереси, хоча правомірні шляхи їх заволодіння обмежені. Звички до безцільного проведення вільного часу виражені погано. Мають середній рівень розумової діяльності та самоорганізації. Ставлення до навчання позитивне, працездатність відносно висока. Переважно прийнятні колективом класу. Правопорушення для них випадкове явище, яке стало можливим завдяки випадковій ситуації. Для цих досить щирих, довірливих бесід, але вони потребують допомоги у виборі пізнавальних трудових видів діяльності. Корисний постійний контакт з батьками.

Другий тип важковиховуваних підлітків характеризується тим, що вони формувалися в середовищі з незначними відхиленнями. У сфері матеріальних потреб – бажання ти в ногу з модою. Відрізняються звичкою до безцільного проведення вільного часу, бродяжництва, догоджання. Аморальні елементи свідомості та поведінки виражені слабо. Середня працездатність, послаблений інтерес до навчання, в класі їх недооцінюють, принижують, вони, як правило, і загальмовані в колективі. Нестійкість і безділля неповнолітніх цього типу ведуть в компанію з негативною спрямованістю, де їм відводиться роль виконавців. Схильні до вживання наркотичних речовин. Переважно виправдовують мотиви своїх негативних вчинків. Без особливих змовлянь залучаються до трудової діяльності. Для них це засіб матеріальної

зацікавленості, самоствердження,
можливість розвинути професійні навички.

Такі підлітки потребують постійного контролю та допомоги у виборі
трудової діяльності.

Класному керівнику належить знати, де, коли і з ким проводить час підліток,
тактовно корегувати взаємини з класом, допомагати батькам у вихованні.
Підлітки третього типу формуються у несприятливому середовищі. У них
примітивні матеріальні потреби; вони схильні до вживання спиртних напоїв.
Явно виражене прагнення до самостійності, агресивності, полюбляють бійки,
наслідують звичку дорослих. Відзначають значною моральною деформацією.
Низька загальна працездатність. Характеризуються конфліктністю з
позитивним середовищем. Легко пристосовуються до умов, не змінюючи
своїх установок та ціннісних орієнтирів. Рідко виступають у ролі лідерів,
проте часто є ініціаторами різноманітних правопорушень. Дотримуються
принципу "постою сам за себе". Водночас важковиховувані виявляють, як
правило високу трудову активність, вбачаючи в цьому сенс
самоствердження, можливість заробити гроші.

Таких підлітків слід залучати до госпрозрахункової трудової діяльності,
намагатися виявити до них чуйність та увагу, обов'язково проводити
заняття, щоб допомогти їм позбутися потягу до вживання наркотичних
засобів, навчити прийомів самовдосконалення.

Важковиховувані четвертого типу переважно існують у вкрай
несприятливому середовищі. Мають примітивні потреби. Ведуть
споживацький спосіб життя. Характеризуються аморальними переконаннями
й установками. Як правило це – невстигаючі. Негативно і цілеспрямовано
впливають на колектив. Крадіжки – їх основні правопорушення. Вони лідери
груп, навколо яких формуються інші члени протиправної групи. Такі
підлітки потребують строгого контролю з боку педагогічного колективу. При
першій можливості їх слід працевлаштувати. Якщо необхідно – направляти у
спеціальні школи.

Звичайно, цей поділ досить умовний. У "чистому" вигляді визначені типи
зустрічаються рідко, найчастіше спостерігаються змішані.

Соціальна дійсність свідчить, що на тілі педагогічної пасивності великої
кількості сімей, їх морального і матеріального зубожіння швидкими темпами
зростає криміналізація неповнолітніх. За статистикою до 15 % учнів шкіл
втягуються дорослими або своїми однолітками у протиправні дії, насамперед
цьому піддаються важковиховувані. Особливо гостра зазначена проблема в
містах де нагромаджено великий грошовий капітал, водночас слабка
молодіжна політика. Існуюча кримігенна ситуація, характер морально-
правової оцінки окремих статей закону та вчинків висвітлили злочинну
діяльність щодо недавнього минулого була в прихованому стані. Передусім
це стосується поширення вживання наркотичних засобів, вимагання,
протитуції.

За сучасних умов постає проблема сімей з активного аморальною
спрямованістю. Поглиблення кризи сімей з низьким виховним потенціалом

відбувається інтенсивно, цьому сприяє їх матеріальне розчарування. Багато проблем з вихованням постає в сім'ях з великими матеріальними достатками. Головна причина – моральна бездоглядність у задоволенні потреб таких дітей, переважно матеріального розважального характеру. Внаслідок цього деформується свідомість, психіка розвивається за нестійким типом акцентуації.

Вчителю слід усвідомлювати та запобігати виникненню важковихованості внаслідок прорахунків у навчально-виховній діяльності школи. Це явище зумовлено відсутністю особистісно диференційованого підходу до таких учнів, споглядацьким ставленням до вад міжособистісних стосунків, браком педагогічного такту у значній кількості вчителів. Усе це певною мірою веде до пропусків занять, до опозиційних дій щодо виховних та навчальних заходів школи.

Характер взаємодії вчителя і важковиховуваного учня залежить від особливостей профілактичної роботи школи. Учень, який не бачить або не розуміє доцільності і закономірності, комплексності педагогічних впливів на нього, схильний оцінювати такі дії як зазіхання на його особистість, що цілком природно викликає його протест, опозицію або роздратованість. Соціометрична позиція важковихованого учня в колективі характеризується ізольованістю від позитивного оточення. Водночас дослідження стверджують: у випадку, коли важковиховуваний відрізняється психічно активним спрямуванням, його зв'язки в класі стали і мають вагомий вплив на поведінку учнів, ніж у позитивно оцінюваних осіб. Це значною мірою зумовлено тим, що у двох третин важковиховуваних учнів позитивніше оцінюється їх принадливі особистісні риси. Відповідно ступінь довіри до важковиховуваного учня дещо вищий, ніж до учня, що оцінюється позитивно (відповідно 43 і 32%). Важковиховуваність нерідко є факт більш раннього психологічного зростання учня. Так близько двох третин важковиховуваних стверджують, що відчувають себе дорослішими, ніж вони є насправді. Важковиховувані учні критичніше ставляться до своїх якостей, усвідомлюють свої вади, адже водночас миряться з цим, не бачать шляхи їх позбутися. Маючи певні переваги у фізичному розвитку на вольовому настрої, активні важковиховувані користуються повагою однолітків. Спілкуючись поза школою зі старшими за віком, серед яких є такі, що вступають у конфлікт з законом або характеризують як криміногенні авторитети, важковиховувані учні також стають небезпечними. Вони більш згуртовані між собою, мають більш сталі міжособистісні контакти. Прогули занять важковиховуваними відзначаються негативними наслідками. Як доводять дослідження, на відміну від педагогічного занедбаних важковиховувані мають яскраво визначену мотивацію прогулів занять: це потреба в розрядці, відсутність інтересу до навчання, знижений пізнавальний інтерес до змісту навчальної програми, неприязнь до класного керівника, одноманітність і монотонність шкільного життя, відсутність зацікавленості у навчальному предметі, підготовка до уроків з інших предметів, підміна вчителя колегою, пропуски занять за "компанію", відсутність негативної

оцінки прогулів з боку однокласників, намагання утвердити себе серед ровесників, прагнення займатись улюбленою справою замість уроків, заняття особистими справами; бажання подивитись цікавий фільм; сімейні обставини; збіг у часі з улюбленим позакласним заняттям; звичка до прогулів; поганий настрій; втома, як психологічний стан; лінощі; байдужість. Головне, що такий підліток усвідомлює свої вчинки, має відповідну до своєї дії мотивацію і сталий механізм її вирішення. Тобто важковихований виступає як носій опозиційних до існуючої системи навчально-виховного процесу якостей.